

DUILIU ZAMFIRESCU

VIAȚA LA ȚARĂ

TĂNASE SCATIU

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Excesul de echilibru (prefață de Lucian Pricop)</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	10
<i>Referințe critice</i>	17
<i>Notă asupra ediției</i>	25
Viața la țară.....	27
Tănase Scatiu	185

Excesul de echilibru

Imaginea lui Duiliu Zamfirescu este, din antebelic încoace, aceea a prozatorului, pe alocuri bătrânicos în narațiune și descripție, cu care începe romanul nostru... Astăzi, pentru cititorul onest (și cu oarece lecturi moderne și post-moderne), textele lui Duiliu Zamfirescu par exerciții de mobilitate lingvistică. Și atât... Rar se întâmplă în istoria romanului românesc să găsești o capacitate de frazare atât de bine controlată, un dozaj atât de bun al cuvântului. Această performanță vine din asumarea tezei maioresciene (junimiste) a echilibrului, așa încât romanțierul este parcimonios cu neologismele, arhaismele și regionalismele.

Credem că mai este ceva în structura literarității la Duiliu Zamfirescu romancierul: o conștiință a excesului romantic; de aceea, eschive antiromantice sunt prezente în mai toate bucățile sale, fie ele în versuri sau în proză. Înzestrarea lui Zamfirescu ține tocmai de perseverența cu care evită eroarea, cu care se ține deoparte de riscurile eșecurilor, ceea ce, între contemporani, te poate eroiza, dar care, pentru posteritate, poate fi riscantă, căci abilitățile mondene, cuminența literară și logica salonului nu țin decât perioade scurte (decenii, nu secole).

Viața la țară este cel mai cunoscut dintre romanele sale, iar eroii, Sașa, Matei Damian, Tincuța și Mihai, sunt într-atât de caricați, încât par extrași dintr-un ghid de comportament cast de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, romanul, ca, de altfel, întreg ciclul Comăneștenilor, a fost primit cu entuziasm. Publicând, în intervalul 1894-1906, șase romane, dintre care cinci în succesiune narativă, Duiliu Zamfirescu este plasat de canon la originile romanescului românesc. Ca prozator, a meditat asupra condiției romanului ca specie, asupra trăsăturilor care se cer unui romancier, dar trecerea dinspre abstracțiune

spre praxis nu i-a reușit întotdeauna. De recitit azi a rămas primul volum închinat familiei Comăneștenilor, *Viața la țară*, cu suplimentul său *Tănase Scatiu*, care formează împreună cu cel dintâi o unitate epică. Intenția mărturisită explicit a fost aceea de a oferi un tablou larg al societății românești contemporane, plecând de la destinul unei familii, așa cum făcuse Tolstoi în *Război și pace*. De aceea, în *Viața la țară* capitole scurte schimbă mereu perspectiva și personajele aflate în centrul atenției. Acțiunea *Vieții la țară* cuprinde câteva luni, din iulie până în iarnă; acțiunea din *Tănase Scatiu* se desfășoară pe parcursul a aproape două luni, în postul Crăciunului, pe o vreme de iarnă; finalul se plasează în ianuarie anul următor.

La baza proiectului lui Zamfirescu stă ideologia, romanul trebuind să demonstreze un anumit adevăr social și istoric. Comăneștenii jucaseră un rol însemnat în toate mișcările naționale; când își întâmpină nepotul abia venit în țară, după o absență de șapte ani, Dinu Murguleț îi administrează mai întâi de toate o lecție de patriotism: „Uite pământul ăsta – nu m-aș duce de pe el pentru nimic în lume. Aici suntem născuți și eu și maică-ta, și părinții noștri și părinții părinților noștri“, spune bătrânul „înghițindu-și nodul de emoțiune ce-l îneca“.

Se vorbește mai ales în poncife, iar limbajul autorului e plin de paraziți teoretici care ocultează acțiunea, o falsifică. Nimic imprevizibil până la final, o relatare lineară, cuminte, fără ieșiri în decor. Autorul nu pare a bănuși că romanul căruia îi lipsește măcar un grăunte de nebunie este ratat din capul locului. Conform dozajului lingvistic atent pe care și l-a propus, Zamfirescu alternează metodic replicile în limbaj elevat cu cele în limbaj popular, scenele de acțiune cu descrierile de natură, de multe ori poetizate; ele nu sunt prea multe, fiind înlocuite cu descrierile de interior, cu aglomerările de obiecte, care îi ies mult mai bine, împlinind și o funcție romanescă.

Dincolo de ideea de a construi un roman ideologic, Duiliu Zamfirescu posedă trăsături de romancier, având abilități de a construi dialogul cu naturalețe. *Viața la țară* și complementul său (*Tănase Scatiu*) au o schemă narativă interesantă: preocupate să sugereze, prin lentoare și previzibil, ritmul însuși al vieții, romanele beneficiază de finaluri neașteptate și violente; *Viața la țară* se termină cu înfruntarea dintre Matei Damian și Tănase Scatiu, iar cel de-al doilea roman, încheiat în mod precipitat și sumbru, ni-l arată pe Scatiu sfâșiat de

țărani. Deznodământul ambelor romane are nerv tocmai pentru că reușește să acopere comentariile auctoriale.

Tănase Scatiu, caricatură antipatizată de însuși creatorul ei, rămâne singura apariție vie din tot ciclul; vulgaritatea limbajului este la el funcțională, iar modul isteric în care se comportă cu ceilalți face din el o apariție mai credibilă decât fantezele din jur. Prin contaminare, alte personaje ale romanelor prime devin cât de cât convingătoare doar în scenele care-l au drept protagonist pe Scatiu.

După *Tănase Scatiu*, romancierul intră în declin. *În război* debutează totuși promițător: conacul de la țară și casa boierească din oraș, izolate de lumea din jur, erau pentru prima oară înlocuite de vibrația Bucureștiului și de agitația mulțimii; în locul sentimentelor cumiți și previzibile, eroul romanului, Mihai Comăneșteanu, încerca acum sfâșieri erotice. Dar totul recade degrabă în ideologie: presupunerea că Războiul de Independență ar fi putut provoca o renaștere națională de proporții plasează totul în neverosimil. Neverosimilul se accentuează prin reînțoarcerea forțată a acțiunii la anul 1877, folosindu-se însă aceleași personaje din primele două romane, a căror acțiune se desfășurase însă mult mai târziu, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. Acțiunea celui de-al treilea roman din serie ne aduce însă la anul 1877! Cât privește extinsa parte documentară din *În război*, ea, de fapt, mai mult viciază construcția în ansamblul ei.

Cu *Îndreptări*, Duiliu Zamfirescu atinge nivelul cel mai de jos. Pe lângă ticurile din primele romane, mult agravate, narațiunea începe cu o scenă complet neverosimilă și se transformă apoi într-un fel de apologie a naționalismului ardelenesc. Romancierul se trezește puțin doar în ultima dintre piesele ciclului său, în *Anna*, unde erosul ocupă toate paginile. Din păcate, transpunerea erosului în text se lovește de aceeași manie a comentariului auctorial. Numeroasele personaje feminine fascinante, toate, de același ofițer donjuanesc, Alexandru Comăneșteanu, par mai degrabă prototipuri decât ființe în carne și oase. Deducem din corespondență și din cele câteva studii că Duiliu Zamfirescu știa perfect cum trebuie construit un roman, ce semnifică varietatea personajelor, cum trebuie ele privite etc.; nenorocirea lui a fost că mijloacele literare de care dispunea nu i-au permis niciodată să se ridice la înălțimea teoriei.

Lucian Pricop